

O ctitorie a unui vătaf de plai. Biserica de la Cociobi – Slătioara, județul Vâlcea

Constantin Mănescu - Hurezi*

Keywords: *medieval bailiff, Slătioara, Cociobi, church, inscription, belfry, trail rider.*

Abstract: *This article presents the history of a church in the hamlet Cociobi, village Slătioara, Valcea county, village attested to September 7, 1508. It is an old foundation, from 1705, but it was ruined and rebuilt from the ground by Ioan Popescu, also known as Urșanu, bailiff of the area of Horezu, a lover of the holy places of the Lord, who built the foundation and has restored 40 churches, among which the most important are the church from Urșani and Viorești.*

Cuvinte-cheie: *vătaf, Slătioara, Cociobi, biserică, pisanie, clopotniță, potecași.*

Rezumat: *Acest articol prezintă istoricul unei biserici de sat din cătunul Cociobi, comuna Slătioara, județul Vâlcea, localitate atestată documentar la 7 septembrie 1508. Este o ctitorie mai veche, de la 1705, dar s-a ruinat și a fost refăcută din temelii de Ioan Popescu, zis Urșanu, vătaf al plaiului Horezu, un iubitor al sfintelor lăcașuri ale Domnului, care a zidit din temelie și a refăcut 40 de biserici, între care cele mai importante sunt: biserica Urșani și biserica Viorești. Reparată ulterior în 1934-1936 și 1990, biserica de la Cociobi este un monument istoric valoros prin pictura sa și faptul că este o mărturie a credinței strămoșilor noștri.*

Se întâmplă adeseori ca, în toponimia românească, să întâlnim denumirea unui loc geografic pornind de la calitățile, de la specificul configurației acestuia, nume trecut apoi asupra primilor oameni stabiliți în acel loc, pentru ca, ulterior, în decursul istoriei, urmașii lor să dea numele unui sat, unei comunități sociale bine încheiate, păstrat ca atare până în zilele noastre. Este cazul toponimului Slătioara din județul Vâlcea, care a denumit inițial un sat și apoi s-a extins asupra unei comune și asupra unei depresiuni situate în partea central-vestică a județului, în Subcarpații Olteniei, la poalele Munților Căpățâni. Această depresiune este dominată de un vârf cu o altitudine de 769 m, numit Măgura Slătioarei și este udată de apele râului Cerna, comuna Slătioara fiind așezată aproape de confluența Cernei cu pâraiele Valea Plopilor și Marița¹.

Satul Slătioara, care a dat numele actualei comune, este atestat pentru prima oară, împreună cu satul Milostea, într-un document emis la București, la 7 septembrie 1508, de Mihnea Voievod, prin care satele respective, datorite anterior Mănăstirii Bistrița de ctitorii acesteia, banul Barbu Craiovescu, împreună cu frații

* **Constantin Mănescu – Hurezi**, preot, doctorand în istorie, Universitatea Valahia din Târgoviște, e-mail: prconstantinmanescu@yahoo.com.

¹ Monografia comunelor din Vâlcea 2007, p. 282.

săi, marele vornic Pârvu, marele armaș Danciu și jupânul Radu sunt dăruite din nou, deci întărite ca proprietate, aceleiași mănăstiri, împreună cu alte bunuri, fiind scutite „de toate slujbele și dajdiile, afară de dare (bir) și oaste”². Numele de astăzi, Slătioara, apare în acest document la plural, sub o formă mai apropiată de aceea a termenului de la care derivase, și anume Slătinoarele, de la forma de singular Slătinoara, alcătuit din cuvintele Slatina plus sufixul -oara. Iorgu Jordan arată că substantivul comun slatină, de la care derivă numele de familie Slătinescu și Slătineanu, înseamnă „apă sărată, saramură”³, fiind întâlnit ca substantiv propriu și în alte zone ale țării, cum ar fi la Ocele Mari sau chiar în Moldova, unde există Mănăstirea Slatina. La rândul său, Alexandru Graur arată că Slatina cu sensul de sărătură umedă, apă sărată apare ca nume de locuri în toate țările de limbă slavă (de exemplu este și numele unui râu de lângă Sofia) și este sigur împrumutat la noi din slavă⁴.

Următorul document în care apare consemnat satul Slătioara este hrisovul emis la data de 11 octombrie 1512 (7021), de voievodul Neagoe Basarab, prin care banul Barbu Craiovescu obține de la mai mulți localnici din satul Târșa (Pietrenii de astăzi), vechi sat al comunei Costești-Vâlcea, partea lor din satul Târșa, dându-le în schimb moșia lui din satul Slătioara și o moară⁵. Boierii Craiovești par hotărâți să stăpânească în întregime satul Târșa, spre a-l dăruii ulterior, ca moșie, ctitoriei lor de la Bistrița, fapt dovedit de hrisoavele vremii. În timpul domniei lui Mihai Viteazul (1593-1601), Teodosie logofătul Rudeanu cumpără satul Slătioara, împreună cu încă patru sate din jur⁶. Desigur, în secolele următoare Slătioara, precum și nume de familie Slătioareanu, apar frecvent în documente, deoarece poziția geografică a acestei localități a fost în avantajul ei, atât prin faptul că ea a fost locuită de țărani moșneni, care se ocupau în principal cu olăritul (ca la Horezu), cu fabricarea varului și cu prepararea țuicii, cu transportul fructelor, cât și datorită faptului că pe aici trecea renumitul drum de culme al sării ce pornea de la Ocele Mari, continua prin Pietrarii de Jos și de la Horezu se îndrepta spre Slătioara ca să ajungă la Cerneți, drum pe care chirigii transportau bulgării de sare în căruțe mari sau mici trase de boi⁷.

Într-o cataografie care cuprinde știri privitoare la toate bisericile și satele din Oltenia, descoperită de preotul I. Popescu - Cilieni în 1935 în „vechea arhivă a Sfintei Episcopii de la Râmnicu Vâlcei” și care datează din martie 1840, Slătioara apare ca „moșie moștenească” alcătuită din șase mahalale sau cătune, și anume: Viorel, Ulari, Gorunești, Cociobești, Mugești și Tâlpești⁸. Fiecare cătun își avea biserica proprie, fie de lemn, fie de zid, și aceasta era înzestrată cu obiecte necesare cultului: sfinte vase (de obicei la vremea aceea erau de cositor), odăjdii (veșminte preoțești), cădelniță, fapt care arată de obicei că atât ctitorii, cât și enoriașii, având venituri importante, se îngrijeau și de casa Domnului.

² D.I.R., Doc. Nr. 43, p. 47-48.

³ Jordan 1983, p. 418.

⁴ Graur 1972, p. 25.

⁵ D.I.R., Doc. Nr. 86, p. 89.

⁶ Giurescu 1937, p. 287.

⁷ Tamaș 1995, p. 7.

⁸ Popescu - Cilieni 1941, p. 44.

Unul din aceste cătune, numit în vechime Cociobești, la ora actuală numit Cociobi, este situat într-un loc pitoresc și îi vine numele de la un anumit Cocioabă, întemeietorul său. El apare și cu denumirea de Potreși⁹, pe teritoriul său descoperindu-se vestigii daco-romane din secolele I-II d. Hr., dovadă că la poalele dealului Măgura oamenii s-au stabilit din cele mai vechi timpuri, găsim acolo cele necesare traiului. Chiar în acest loc binecuvântat de Dumnezeu, preotul Radu Cocioabă va ridica o biserică de zid, cu hramul „Nașterea Preceștii”, care va fi sfințită la 8 septembrie 1705¹⁰, adică tocmai în ziua când se sărbătorește Nașterea Maicii Domnului sau Sfânta Maria Mică. Reconstituind trecutul acestei biserici pe baza puținelor documente păstrate de-a lungul timpului, putem spune că în 1794 locașul era deschis cultului, slujbele fiind oficiate de „popa Nițu”¹¹. Ruinat la începutul secolului al XIX-lea, a fost rezidit de „Ioan Popescu Urșanu vel vistier” împreună cu locuitorii satului, în 1802, care a fost vătaf al plaiului Horezu și „se vedește a fi adânc iubitor de lăcașurile Domnului”¹², ridicând în cuprinsul acestui plai, conform tradiției, „nu mai puțin de 40 de ctitorii”. Suferind importante degradări de-a lungul timpului, locașul a fost reparat în 1892¹³, probabil de preoții Ioan Slătioareanu și Gheorghe Iliescu. Pe peretele care desparte pridvorul de pronaos, deasupra ușii de la intrare, se află o pisanie relativ nouă, în care sunt consemnate toate intervențiile făcute de enoriași pentru a-l menține în starea în care-l vedem astăzi și al cărei conținut este următorul: „*Această Sfântă Biserică, cu hramul Nașterea Maicii Domnului, zidită la anul 1802 cu cheltuiala lui Jupan Ioan Vătăhu Urșanu și a altora, s-a reparat a treia oară în timpul Majestății Sale regelui Carol al II-lea, cu binecuvântarea P.S.S. Episcop Vartolomeu al Eparhiei Râmnicului Nou Severin, între anii 1934-1936, făcându-i-se sub zidire cu beton, legături în fier, astuparea rupturilor, acoperișul și spălarea picturii cu toată cheltuiala parohienilor. În anul 1990 s-au făcut lucrări de reparații capitale pentru a patra oară, spre cinstea și pomenirea tuturor ostenitorilor. 11 noiembrie 1990*”.

Același episcop Vartolomeu al Râmnicului întocmea un anuar al eparhiei pe anii 1924-1925, în care este menționat ca paroh la Slătioara, având șase biserici (între care și cea de la Cociobi), preotul Gheorghe Iliescu, născut la anul 1859, absolvent al seminarului gr. I și numit paroh la anul 1912, fiind hirotonit la anul 1880¹⁴.

Din punct de vedere al arhitecturii, construcția este în plan de corabie, cu pridvor deschis și acoperiș din șită. Atmosfera medievală este sugerată de turnul-clopotniță ridicat în fața bisericii, aproape tot atât de înalt ca și locașul de cult. În liniștea cătunului Cociobi, bisericuța este caldă și primitoare, fiind străjuită de mormintele moșilor și strămoșilor care au întemeiat acest cătun și ai căror urmași poartă și la ora actuală numele de Cocioabă. Pridvorul este susținut de patru stâlpi cu arcade în formă de treflă între ei. În comparație cu alte ctitorii ale vătafului de plai Ioan Urșanu (Vioești sau Urșani), și aici există brâul median care împarte

⁹ Mihăescu 2002, p. 24.

¹⁰ Popescu - Cilieni 1941, p. 44.

¹¹ Arhiva Tribunalului Județean Vâlcea, dos. 266, 1836, f. 37.

¹² Popescu - Cilieni 1941, p. 135.

¹³ Stoicescu 1970, p. 586.

¹⁴ Eparhia Râmnicului Noului Severin 1924, p. 513.

exteriorul bisericii în două registre, dar sub streșină nu mai întâlnim la ora actuală pictură exterioară, cum există sibilele și filosofii, ca la Urșani, sau potecașii ca la Viorești. În interior sunt picturi murale interesante, realizate de meșterii zugravi întâlniți și la alte ctitorii ale lui Ioan Urșanu (Viorești sau Urșani), ceea ce denotă faptul că acesta a ținut legătura cu ei. În pridvor este zugrăvit raiul, reprezentat ca o cetate cerească străjuită de îngeri, în care locuiesc sfinții, împărțiți în diferite cete, înconjurați de pomi verzi, ca să ne arate pictorul că aceștia se află „la loc de odihnă, la loc de verdeață”, acolo unde stăpânește „fericirea cea neîmbătrânitoare”. Iadul este reprezentat, tot în pridvor, prin iezerul de foc care iese din gura unui balaur și care mistuie în flăcări pe toți păcătoșii, sugerând veșnicia chinurilor care se află acolo pentru cei care s-au îndepărtat de Dumnezeu.

Pătrunzând în pronaos, ne vor întâmpina, pline de un mister și de un farmec aparte, chipurile ctitorilor acestei biserici, aflate pe pereții de la sud, vest și nord. Aceștia sunt: „Popa Radu”, în dreptul său fiind un copil al cărui nume nu se mai păstrează, „popa Nicolae sin popa” (adică fiul preotului Radu Cocioabă), reprezentați cu barbă și cu părul lung, având culion preoțesc pe cap și câte o cruce în mâna dreaptă, apoi „Jupân Ioan Vătafu Urșeanul”, cu păr lung și cu mustață, cu capul acoperit și îmbrăcat cu caftanul boieresc potrivit rangului său, având alături pe „Nedelea, maică-sa”. Alături se află „Dumitra ereița”, în dreptul ei fiind o fată al cărei nume nu se mai păstrează, și „Ilinca ereița”, adică soțiile celor doi preoți, pentru că în acea perioadă preotul era denumit în acte și în pisaniile bisericilor cu cuvântul grecesc „ereu” (de la ieros = sfințit).

Pe perețele de la est al pronaosului, deasupra intrării în naos, ne întâmpină Maica Domnului, „Izvorul Tămăduirilor”, care revarsă ca dintr-o fântână darurile sale vindecătoare de boli, având dedesubt următoarea inscripție: „*Bucură-te, singură ușă prin care au trecut singur Cuvântul și prin care ai sfărâmat cu nașterea Ta încuietoria iadului*”. Este un text cu caracter de cult și cu un profund mesaj teologic, arătând că Maica Domnului este vasul ales prin care a venit pe pământ Mântuitorul Iisus Hristos, Logosul divin sau „Cuvântul lui Dumnezeu întrupat”. Sub acest text, apare semnătura: „Dinu Zugravu. 1802”¹⁵, făcând astfel cunoștință cu unul din realizatorii picturii acestei biserici. Deasupra pronaosului, pe tavan, este reprezentată Maica Domnului într-un medalion care are în jurul lui scrise cuvintele: *Ceea ce ești mai cinstită decât heruvimii și mai mărită fără asemănare decât serafimii*”.

Pe pereții naosului întâlnim frumoase scene biblice din istoria mântuirii și a vieții pământești a Fiului lui Dumnezeu: „Dumineca slăbănogului” (Ioan 5, 1-15), „Dumineca samarinencii” (Ioan 4, 5-42), „Dumineca Tomii” (Ioan 20, 19-31), „Dumineca mironosișelor” (Marcu 15, 43-47), „Învierea Domnului” și „Răstignirea”, scenă care are în fundal zidurile cetății Ierusalimului. Tot aici sunt reprezentați sfinții militari, având crucea în mâna dreaptă și sulița în mâna stângă: Sf. Mercurie, Sf. Teodor Tiron, Sf. Procopie, Sf. Teodor Stratilat, Sf. Artemie, Sf. Pangrafie. Deasupra tuturor, pe bolta ce simbolizează cerurile, veghează Pantocratorul (Iisus Hristos Atotputernicul), reprezentat într-un medalion în jurul căruia sunt scrise aceste cuvinte: „*Doamne, Doamne, caută din cer și vezi și cercetează via aceasta pre care a sădit-o dreapta Ta și o desăvârșește pre ea*”.

¹⁵ Golescu 1933, p. 26-27.

Pe catapeteasma din zid, care desparte naosul de altar, se află reprezentate în primul registru cele douăsprezece praznice împărățești, în al doilea registru cei doisprezece apostoli, iar deasupra se află sfânta cruce cu Mântuitorul răstignit. Un interes deosebit prezintă pictura din altar, unde ne întâmpină, în partea dinspre Răsărit, Maica Domnului cu Fiul în brațe, șezând pe tronul slavei, având de-a dreapta pe arhanghelul Mihail, de-a stânga pe arhanghelul Gavriil, iar la picioarele tronului pe Sfinții Cosma și Damian, apoi pe Sfinții Ioan Cucuzel și Ioan Criteanul. În locul cel mai de sus din sfântul altar, stă Dumnezeu Tatăl, binecuvântând cu mâna dreaptă și ținând globul pământesc, adică întregul univers, în mâna stângă. Pe peretele dinspre apus al Sfântului altar, deasupra ușilor împărățești, se află scena din Vechiul Testament numită „Jertfa lui Avraam”, adică momentul în care încearcă credința acestuia, scenă care simbolizează jertfa cea fără de sânge ce se săvârșește permanent la Sfânta Liturghie. Tot în sfântul altar, pe peretele de la proscomidiar, întâlnim următoarea inscripție: „*Zugravi: Manole, Cochina, Gheorghe; 1802*”¹⁶, aceștia fiind cei care au lucrat împreună cu Dinu la pictura bisericii.

De menționat faptul că la biserica „Nașterea Maicii Domnului” din comuna Slătioara, cătunul Cociobi, numele lui „Ion Urșanu vătaf plaiului Hurezi” se află înscris și pe clopotul acestei biserici, aflat în clopotnița lăcașului și care datează tot din 1802, anul când s-a refăcut biserica¹⁷. Iată o dovadă în plus a dărnicii unui fiu al acestor locuri ale plaiului Horezu, de origine țaran, devenit boiernaș și rămânând în conștiința urmașilor drept mare ctitor de biserică.

Printre slujitorii acestei biserici din prima jumătate a secolului al XIX-lea, evocăm pe Ion Pătrașcu Mănăsescu, Ion diaconu Gheorghe Slătioareanu, Nicolae popa Nițu, Dumitru Ion Cocioabă, Ion popa Gligore Slătioareanu, Dumitru Nicolae¹⁸ și Ion, fiul lui Ion Cocioabă¹⁹, numit în anul 1842²⁰. Cei care au fost, care sunt și care vor veni după noi, preoți, ctitori și enoriași binefăcători ai unui sfânt locaș, în care se înalță permanent rugăciuni către Dumnezeu, asigură prin jertfa lor perenitatea acestor monumente istorice, de artă și arhitectură, în care strămoșii noștri au pus tot ce a fost mai sfânt, mai scump și mai bun din sufletul lor. Ele sunt dovezi grăitoare ale permanenței noastre pe aceste meleaguri, cartea noastră de identitate în fața celor care încearcă să ne răpească drepturi, teritorii, credința și obiceiurile străbune. Intrând într-o biserică de țară, precum cea de la Cociobi, te cuprind fiorii sfințeniei, auzi glasul strămoșilor din pământul pe care calci, ai senzația că nu ești singur pe acest pământ, în care ești înrădăcinat prin genele pe care ți le-au transmis înaintașii tăi. Este un simțământ unic, de nedescris, care te încearcă mai ales atunci când ești departe de meleagurile natale, printre străini, unde încerci să-ți alini dorul de cei dragi tot în Casa Domnului, în sfântă biserica Sa.

¹⁶ Bălan 2005, p. 890.

¹⁷ Bălan 2005, p. 891.

¹⁸ Antoniu 1937, p. 360.

¹⁹ Rădoi 2012, p. 429.

²⁰ Rădoi 2012, p. 429.

BIBLIOGRAFIE

Izvoare arhivistice

Arhiva Tribunalului Județean Vâlcea, dosar 266, 1836.

D.I.R. = *Documente privind istoria României. Veacul XVI. B. Țara Românească*, volumul I (1501-1525), Editura Academiei Române, București, 1951.

Lucrări

Antoniou 1937 – Antoniu V., *O catagrafie din Vâlcea, 1834*, în Arhivele Olteniei, an. XVI, 1937, nr. 92-94.

Bălan 2005 – Bălan Constantin, *Inscripții medievale și din epoca modernă a României. Județul istoric Vâlcea (secolul XIV – 1848)*, Editura Academiei Române, București, 2005.

Eparhia Râmnicului Noului Severin 1924 – *Eparhia Râmnicului Noului Severin*, Anuar pe anii 1921-1925, întocmit de P.S. Episcop Vartolomeiu, București, 1924.

Giurescu 1937 – Giurescu Constantin C., *Istoria Românilor*, vol. II, partea I, Fundația pentru literatură și artă „Regele Carol II”, Ediția a II-a, București, 1937.

Golescu 1933 – Golescu Maria, *Biserica din Vioarești*, în *Boabe de grâu*, IV (1933), nr. 1, p. 26-27.

Graur 1972 – Graur Alexandru, *Nume de locuri*, Editura Științifică, București, 1972.

Jordan 1983 – Jordan Iorgu, *Dicționar al numelor de familie românești*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1983.

Mihăescu 2002 – Mihăescu Corina, *Cartea Slătioarei. Pagini de mărturie și considerații etnologice*, volum editat de Fundația Națională pentru Civilizație Rurală „Niște Țărani”, București, 2002.

Monografia comunelor din Vâlcea 2007 – *Monografia comunelor și orașelor din județul Vâlcea*, vol. 3, „Vâlcea – 30 de monografii”, Editura Petras, Râmnicu Vâlcea, 2007.

Popescu - Cilieni 1941 – I. Popescu - Cilieni, *Biserici, târguri și sate din județul Vâlcea*, Editura Ramuri, Craiova, 1941.

Rădoi 2012 – Laurențiu Rădoi, *Vâlcea. Vatră de cultură și spiritualitate românească*, Editura „Alma Mater”, Sibiu, 2012.

Stoicescu 1970 – Stoicescu Nicolae, *Bibliografia localităților și monumentelor feudale din România. I – Țara Românească*. Vol. II, Editată de Mitropolia Olteniei, Craiova, 1970.

Tamaș 1995 – Tamaș Corneliu, *Istoria Horezului*, Editura Conphys, Râmnicu Vâlcea, 1995.